

N:o 1.

Af herr von Möller, om upphäfvande af lagbestämmelser
angående jordfästning i stillhet af den, som förgjort
sig själf.

Vid 1902 års riksdag väckte jag i Första Kammaren en motion af följande lydelse:

Vid riksdagen 1889 väcktes af herr G. Berg i Andra Kammaren motion, att Riksdagen ville anhålla, »att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till förändrade föreskrifter om begrafningssättet i stället för dem, som förekomma i 18 kap. kyrkolagen och hvilka såmedelst böra upphävas».

Motionen bifölls af Andra Kammaren med 100 röster mot 49 men afslogs af Första Kammaren.

Den 25 maj 1894 utkom lagen angående jordfästning, hvarigenom 18 kap. kyrkolagen och dithörande författningar upphäfdes, dock bibehölls i § 6 bestämmelsen om att »den, som förgjort sig själf, skall i stillhet jordfästas, dock att den, — — — —.»

§ 7 innehåller, bland annat, bestämmelser om, att »vid jordfästning i stillhet böra endast närvara den dödes anhöriga, om sådane finnas och inställa sig samt de personer, hvilka äro oundärliga för den dödes jordande. Ej må vid sådan jordfästning förekomma klockringning, sorgmusik, sång eller liktal».

Med motionären vid 1889 års riksdag instämmer jag gerna däri, »att icke något däremot är att erinra, att en jordfästning sker i stillhet i den

Bih. till Riksd. Prot. 1907. 1 Saml. 2 Afd. 1 Band. 1 Häft. (N:is 1, 2). 1

bemärkelse, detta ord vanligen tages», det vill säga utan lyx och ståt; däremot kan jag icke, åtminstone beträffande jordfästning af den, som sig själf förgjort, biträda 1889 års lagutskotts uppfattning, »att kyrkan icke bör genom borttagande af all skillnad mellan en begrafning i stillhet och annan begrafning *uppgifva sin rätt och plikt* att äfven uti den *yttre begrafningsformen häfda sin ställning* såsom *kristlig kyrka* gentemot uppenbara kränkningar af sedelagens bud». Vill här vår kyrka verkligen förtjäna namnet *kristlig*, bör hon väl icke glömma den store mästarens ord: »*dömen icke*».

I fråga om den borgerliga rättens utöfning manar ju författaren af våra domareregler redan på 1500-talet att *hellre fria än fälla*; skulle väl då kyrkans ära trädas för när genom *mindre hårdhet, större mildhet* vid handhafvandet af dess rätt? Bibehållandet af bestämmelsen om denna särskilda form af jordfästning i fråga om den, som själf beröfvat sig lifvet, synes mig som en fullkomligt *ändamålslös yttring af hårdhet*; också förordade vid lagens granskning af högsta domstolen den 26 april 1893 tre af justitieråden högst väsentliga modifikationer, såsom att jordfästning i vanlig ordning skulle äga rum i tvifvelaktiga fall, likaväl som där en blott tillfällig sinnesförvirring föranledt själfmordet, att orden »enligt läkares intyg» skulle uteslutas o. s. v.

Genom den i § 6 bibehållna bestämmelsen ställas präst och läkare uti en pliktcollision mellan hvad lagen och deras eget samvete bjuda; och så sker i de flesta hithörande fall, att det borgerliga lagbudet får vika för det högre, kärlekens och fördragsamhetens. Men lagens föreskrift står kvar, den *samvetsömme* prästmannen kan åtalas, under det att hans mera lagiske eller *mindre känslige* ämbetsbroder skjuter ansvaret öfver på lagstiftaren, när han icke rent af anser sig göra Gud och kyrkan en tjänst genom att i stillhet jordfästa själfmördaren, hvilkens själ han anser hemfallen åt evig fördömmelse.

I många, kanske de allra flesta fall, begås nog själfmordet under en abnorm sinnesförfattning, som upphäfver eller åtminstone väsentligt reducerar tillräkneligheten. Dessutom är det icke alltid möjligt att, äfven om själfmördaren faktiskt varit afvita, men hans sinnestillstånd ej blifvit undersökt af läkare, kunna anskaffa tillfyllestgörande bevis för att få hans kvarlevor jordfästa i vanlig ordning. Fall kunna påvisas, där prästen till och med påyrkat begrafningsformen »i stillhet», emedan han ansett, att läkarens fullt lagenliga intyg bort innehålla bevis för, att själfmördaren *vid handlingens begående* saknat förståndets fulla bruk!

Den på en föråldrad uppfattning beroende lagbestämmelsen kan väl icke gärna sägas gagna något som helst intresse — allraminst kyrkans, men den gör intrång på andras rätt genom att förbjuda den dödes vänner — må vara utan att några maktmedel stå till buds för att göra bestämmelsen effektiv — att infinna sig vid jordfästningen och tillfogar ett oförskyldt och bittert lidande åt hans anhöriga, som vid denna mera än eljest bedröfliga likfärd genom alla dessa undantagsbestämmelser skola af det »kristliga» samhället och kyrkan på ett så grymt sätt påminnas om den dödes sorgliga slut.

Stå icke äfven själfva de vid grafven uttalade löftesorden om uppståndelsen, Människosönens bön och välsignelsen som en hjert motsats och som en kraftig protest mot denna yttring af samhällets själftagna domare rätt och bristande fördragsamhet?

Då jag sålunda anser vår plikt som *kristne* bjuda att vid jordfästning, åtminstone af så kallade själfspillingar, borttaga ifrågavarande undantagsbestämmelser, får jag vördsamt hemställa,

det Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes för kyrkomötet och Riksdagen framlägga förslag till upphäfvande af lagen om jordfästning den 24 maj 1894, i hvad denna föreskrifver jordfästning i stillhet af den, som förgjort sig själf.

Lagutskottet tillstyrkte och Riksdagen biföll motionen.

Med anledning af Riksdagens skrifvelse aflämnades vid nästföljande Riksdag en k. proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af § 6 i lagen angående jordfästning den 25 maj 1894.

Lagutskottet tillstyrkte och Riksdagen biföll den k. propositionen, men 1903 års kyrkomöte afslog den begärda lagändringen i enlighet med kyrkolagutskottets afstyrkande hemställan.

Kyrkolagutskottet anför:

»I 1 § af lagen angående jordfästning den 25 maj 1894 stadgas: »När dödsfall timar inom Svenska kyrkan, skall detsamma vid den högmässogudstjänt, som näst efter skedd anmälan om dödsfallet inträffar i den församling, där den afidne var kyrkoskrifven, genom kyrkoherdens försorg tillkännagifvas med tacksägelse i den ordning kyrkohandboken föreskrifver. Sådant tillkännagifvande må dock ej ske i de fall, som här nedan i 5 och 6 § omförmälas». Då å ena sidan enligt utskottets mening tacksägelse icke under någon form lär kunna ifrågakomma vid ett dödsfall under så sorgliga förhållanden, som då en person tagit sig själf af daga, men å andra sidan borttagandet af all skillnad mellan ordningen för till-

kännagifvandet af deras dödsfall, som förgjort sig själfva, och för dem, som icke ändat sitt lif under dylika omständigheter, ej med fog synes böra fordras, och då än mer, enligt utskottets bestämda förvisning, borttagandet af all skillnad i ordningen för jordfästningen i nu omförmälda båda fall inom mycket vida kretsar af landets befolkning komme att vålla anstöt, därför att det skulle tolkas såsom ett ursäktande af själfmord äfven i det fall, att detsamma icke begåtts i sinnesförvirring, anser utskottet sig icke kunna förorda det föreliggande lagförslaget till godkännande».

Då Andra Kammaren redan 1889 uttalat sig för en lagändring i motionens syfte samt båda kamrarna vid två riksdagar uttalat sin anslutning till förslaget, torde kyrkolagsutskottets skäl för afslag, »att ändringen skulle väcka anstöt inom mycket vida kretsar», ej väga särdeles tungt, då ingen väl torde kunna fränkänna den svenska Riksdagen både kompetens och allvarlig önskan att tillvarataga landets sedligt religiösa intressen, hvarpå kyrkomötet väl icke kan anses innehafva monopol.

Skulle den omständigheten att ett förslag till lagändring möjligen skulle väcka anstöt inom vissa reaktionära samhällslager tillmätas afgörande betydelse, kunde någon ändring i bestående missförhållanden aldrig vinnas

Ordet »tacksägelse» i § 1 lag om jordfästning 1894 är numera fullkomligt vilseledande, då i den *nya* kyrkohandboken icke någon tacksägelse vidare förekommer, endast ett tillkännagifvande »att Herren Gud efter sitt allvisa råd behagat hädankalla N. N. i en ålder af m. m. (Härvid bör nödig varsamhet vid särskilda fall iakttagas). Sedan alla de affidne äro nämnda, tilläggas: »Herren läre oss så betänka vår egen förestående bortgång, att, när han genom döden kallar oss härifrån, vi må vara beredda till en salig hädanfärd».

Uppmaningen till »varsamhet vid särskilda fall» synes gifva vid handen, att formuläret ej oförändradt bör användas äfven i fråga om andras än »själfspillingars» död.

Anser man sig icke böra begagna orden, »att Herren Gud efter sitt allvisa råd behagat hädankalla», i fråga om dem, som blifvit afrättade eller ljutit döden under föröfvande af groft brott eller dem, som förgjort sig själf, torde man väl äfven få anse, att dessa ord, »Herren behagat hädankalla», ej heller äro fullt lämpliga vid tillkännagifvandet af dödsfall i följd af t. ex. dryckenskap, olyckshändelse, mord o. s. v.

En annan formulering torde redan af dessa skäl vara önskvärd och med god vilja lätt att åvägabringa. T. ex. »Härmed tillkännagifves att N. N. affidit i en ålder af m. m.»

Uppmaningen till varsamhet vid särskilda fall vore med en dylik formulering obehöflig. Man torde väl äfven med fog kunna instämma med en talare i Första Kammaren 1903: »Ett handboksformulär är väl ej någon tillräcklig bom öfver en väg, där målet är rättvisa. Vi hafva nog alla skäl att ihågkomma de ord som yttrades af honom, efter hvilken de kristna kyrkorna bära sitt namn: »hvilken af Eder, som är utan synd, han kaste första stenen».

»Ehuru själf skuldfri, skulle han visserligen icke hafva kastat, allra minst, då han visste, att stenen kunde träffa ett förut krossadt faders- eller modershjärta».

Under debatten 1903 i Första Kammaren framhölls af biskop Billing med skärpa, dels att en begrafning i stillhet *ej* innebure någon dom öfver den döde, endast »ett uttryck för kyrkans sorg, och för att man här såsom annars, när sorgen är djup, är tyst»;

dels att eventuellt äfven § 1 i jordfästningslagen måste ändras, »ty där står, att vid dödsfall skall ske icke endast tillkännagifvande, utan äfven tacksägelse, efter som handboken formulerar. Så vida icke denna § ändras, skulle man efter den föreslagna lagändringen eljest nödgas från predikstolen vid högmässan *tacka Gud för själfmordet.*»

Det förefaller verkligen egendomligt, att en svensk biskop, som själf deltog i behandlingen af det nya handboksförslaget vid kyrkomötet 1893 dels förbisett, att jordfästningslagen är utfärdad den 25 maj 1894 men kyrkohandboken 1 oktober 1894, dels *glömt*, hvad denna härom innehåller: — »de kyrkliga tillännagifvandena ske på följande sätt: 1 — — kristligt äktenskapsförbund — — 2. I församlingens förbön innesluta sig följande personer, som äro stadda i sjukdomsnöd — — 3. En ny påminnelse om vår dödlighet lämnas oss i dag, då härmed *tillkännagifves* — — 4. För N. N. som återvunnit hälsa hembära vi till Gud en ödmjuk tacksägelse.» — — — I 1894 års handbok hafva sålunda de i 1809 års handbok förekommande orden »tacksägelse för de tillfrisknade och för de affidne» samt noten »Ett sätt till tacksägelse för de affidna» utgått. — Ordalydelsen ungefärligen den samma som i den nya handboken, således ett *tillkännagifvande* men *ingen tacksägelse*.

Handboken 1599, öfversedd 1608 samt »efter nya kyrkio ordningen inrättad åhr 1693» innehåller: »Sedan then almänne Bönen ändad är,

gjöres förböner för the sjuke i synnerhet, tacksägelse till Gud för them, som äro komne till hälsan igen, tacksägelse efter the döda, thereafter lyses för Brudfolck» — — — Något formulär finnes icke angifvet.

Herr Billings farhåga, att man skulle komma att tacka Gud för själfmordet synes sålunda obehöflig, och den fyndiga repliken förlorar sålunda sin udd.

Själfl klart är emellertid, att, om §§ 6 och 7 ändras, orden i § 1 »med tacksägelse», komme att utgå.

Hvad vidare angår gensagan mot befogenheten af tillvitelsen, att kyrkan genom begrafningsformen »i stillhet», ger uttryck åt sitt dömande och i tysthet uttalar en dom vid själfmördarens graf, bekräftas snarare detta påstående genom de ord, som å kyrkans vägnar uttalades vid 1903 års kyrkomöte af ledamoten i Svenska Akademien, Professor Rudin: »Å ena sidan möter oss det religiösa och sedliga intresset, och detta kan ju ej nog beaktas. Man vill väl å denna sida icke döma — eller i djupare mening fördöma — afkunna den afgörande domen öfver de bortgångne.

Hafva vi då icke vid sådana fall skäl att göra gällande, att kyrkan bör på något sätt uttrycka sitt ogillande. — — — Det frågas nu från kyrkans sida, och här måste jag ställa mig på hennes sida: Skall kyrkan alldeles uppgifva den rätt, som hon hittills haft, att på något sätt uttrycka, att hon vid grafven måste göra skillnad mellan två olika sätt att sluta sitt lif? Jag erkänner ju gärna, att gränserna stundom kunna vara svåra att angifva, — — — Och kyrkan svarar i denna dag — — —: Jag kan icke alldeles uppgifva den rätt, jag hittills haft, *om jag öfverhufvud skall vara med vid detta tillfälle.* Det kan måhända komma den dag, då det sättes i fråga, huruvida kyrkan skall vara med vid grafven. Men i denna dag måste hon säga: Om jag öfverhufvud skall vara med, så kan jag icke alldeles uppgifva den rätt, jag hittills haft, att på något sätt uttrycka min djupa smärta, min förödmjukelse, mitt »omdöme», såsom man uttryckt det, mitt smärtsamma omdöme. — — — Jag vill alltså medgifva — och jag tror, att kyrkan medgifver detta i dag — att våra förfäder varit mycket hårda. Det var en tid då man torterade de anklagade, stundom till och med oskyldiga, för att få dem att bekänna. I sammanhang härmed tillkom nu lagstadgandet om »själfspillningars» begrafning, som alstrade den vidskepelse och skydighet, som redan förut är omtalad. Vi se nu saken i denna dag på ett mycket ljusare sätt, på ett mindre hopplöst sätt än våra fäder, i alla händelser på ett mindre

grymt sätt. Jag vill icke säga, att icke också vi kunna vara grymma i denna dag, men vi vilja åtminstone vara mindre grymma. Därför vill kyrkan säga i denna sak: Jag måste på det sätt, som af ålder är mig gifvet, uttrycka min sorg, mitt ogillande, men jag vill, så långt möjligt är, förmildra mina uttryck därför».

Talaren förordar därefter, att samma undantagsform som vid själfspillingars jordfästning borde efter prästens skön användas »vid likartade fall», där således den döde möjligen kan sägas hafva indirekt förkortat sitt lif, särskildt därigenom att han dött af våda till följd af sina synder, till följd af sin dryckenskap o. s. v.» — — — »Kyrkan ber, att, om man nu icke vill döma dem, som förkortat sitt lif, man ej heller måtte döma henne alltför hårdt, om hon i denna sak måste fasthålla: »Det är min heliga plikt att vid dylika sorgliga tilldragelser på något sätt uttrycka mitt ogillande och min sorg; det är min plikt inför vårt folks sedligt religiösa medvetande». — — — Biskop Billing anhöll att få instämman i professor Rudins anförande. Med herr Rudin instämde jämväl herr ärkebiskopen och åtta andra biskopar m. fl.

Det synes sålunda trots den förut nämnda protesten vid diskussionen i Första Kammaren 1903 vara otvetydigt, att kyrkomötets majoritet genom ej blott bibehållandet af undantagsbestämmelserna i fråga om dem, som sjelfva tagit sig af daga, utan äfven genom att påpeka önskvärdheten af en *utsträckning* af dessa undantagsformulärs tillämpning velat markera, och detta upprepade talaren åtskilliga gånger, som kyrkans rätt att på detta sätt gifva offentligt uttryck åt sitt »ogillande, sin förödmjukelse, sitt omdöme».

Skillnaden mellan begreppen »ogillande», »omdöme» och *dömande* eller *dom* i dessa ords vanliga bemärkelse synes verkligen vara minimal, då väl ingen i våra dagar lär tillerkänna kyrkan någon befogenhet att »i djupare mening fördöma, afkunna den afgörande domen öfver de bortgångne».

Tillvitelsen, att kyrkan begår en handling af okristligt dömande, af hårdhet och obarmhärtighet mot den dödes förkrossade anhöriga, så länge hon vidhåller denna sin s. k. rätt, tyckes sålunda fullt på sin plats.

Om kyrkan af barmhärtighet mot den dödes närmaste afstår från sin »rätt», denna »mindre grymhet», lär väl ingen tänkande människa därpå förledas att tro, att hon icke lika fullt ogillar och beklagar själfmordet som sådant.

Man begär blott af henne, att hon genom borttagande af dessa undantagsbestämmelser, som gagna ingen, allraminst hennes eget anseende, men lägga sten på bördan af redan förut bitter sorg, måtte vid grafven afstå från att gifva uttryck åt sitt ogillande och dömande, och att, om verkligen dess sorg är djup, ej ostentativt uppträda, som den nämnde talaren uttryckte sig, uti »dubbel sorgdrägt». Som *kristet* samfund borde väl kyrkan skatta barmhärtigheten och rätten att tala tröstens ord till enkor och faderlösa högre än den att döma och sára olyckliga medmenniskor.

Äfven kyrkan vinner nog mera genom kärlek än stränghet.

Emellertid tyckes kyrkomötets majoritet hafva ansett sig genom kompromissförslaget, att medgifva klockringning vid grafven, hafva uppfyllt all rättfärdighet.

Den förstnämnde talaren, som gjorde sig till tolk för kyrkan, sade, att denna »icke kan alldeles uppgifva sin hittillsvarande rätt, om hon öfverhufvud skall vara med. Det kan måhända komma den dag, då det sättes i fråga, huruvida kyrkan skall behöfva vara med vid grafven».

Innebörden af dessa ord böra förvisso icke underskattas, när man finner, att bland andra 10 af Sveriges biskopar instämde i detta anförande.

I vårt grannland Danmark är rätten till borgerlig begrafning således utan kyrkans medverkan redan lagstadgad, med anledning af vissa prästers hårda, dömande ord vid grafven. Jag behöfver endast erinra om de genom skeppsbrott omkomne Harboeörefi-karenas jordfästning.

Skall fortfarande »begrafning i stillhet», der själfmord föreligger, tillämpas, torde måhända äfven i vårt land snart nog fråga komma att väckas om rätten till borgerlig begrafning för den döde, der antingen han själf i lifstiden bevisligen begärt sådan eller hans efterlevande anhörige derom göra anhållan. Kyrkan skulle då besparas sorgen eller förödmjukelsen att taga någon befattning med jordfästningen af ej blott den, som själf tagit sitt lif, utan äfven af de många, som hon genom sitt fasthållande vid föråldrade former och dogmer drifvit ifrån sig.

Dop-, konfirmations- och nattvardstvangen är redan upphäfdt, lagstiftning för utvidgad rätt till borgerlig vigsel är af kyrkomötet och Riksdagen begärd.

Någon straffpåföljd finnes icke i jordfästningslagen stadgad för den, som utan kyrkans medverkan begrafver liket efter en anhörig, blott dödsfallet vederbörligen anmäls, dödsorsaken konstaterats o. s. v.

Prejudikat återfinnes i kyrkolagseditionen 1902.

Ett annat exempel på att denna utväg framgångsrikt anlitas för att slippa ifrån presterligt biträde vid begrafning anföres i Sv. Dagbladet ^{18/11} 1906.

Önska kyrkans målsmän verkligen, att äfven den kyrkliga jordfästningen bör ske på frivillighetens väg?

1903 års kyrkomötes protokoll lemna derom intet säkert besked, måhända skall nästa kyrkomöte gifva svar på denna fråga.

Under antagande, att Riksdagen skall vidblifva sin två gånger uttalade åsigt i denna behjertansvärda fråga och i den förhoppning, att kyrkomötet då icke längre skall motsätta sig dess lösning, vågar jag ånyo vördsam samt hemställa,

det Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes för Riksdagen och kyrkomötet framlägga förslag till upphäfvande af lagen om jordfästning den 24 maj 1894, i hvad denna föreskrifver jordfästning i stillhet af den, som förgjort sig sjelf.

Stockholm den 17 januari 1907.

A. v. Möller.